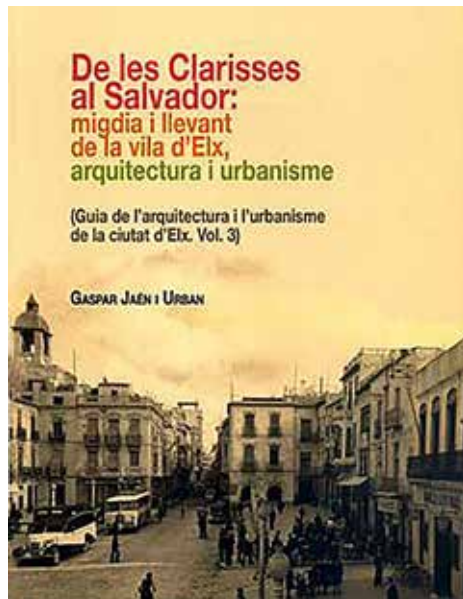

sovint en alguns autors recents de l'Horta de València i de Castelló, segons la situació democràtica avançava, envellia i es degradava, potser com una mena de reacció enfront de la buidor que s'estenia per l'espai públic de la vida col·lectiva. Com a mostra del quefer de Manel Alonso, i ja per acabar, jo destacaria el poema «Mig dia d'estiu a la marjal del Moro» que va compartir amb mi el preciós llibre i exposició *Jocs florals a Cavanilles* pensat i dirigit amb mestratge per Martí Domínguez des de la Universitat de València el 2005.

Gaspar JAÉN

Gaspar JAÉN i URBAN, *De les Clarisses al Salvador, migdia i llevant de la Vila d'Elx*, Institut Alacantí de Cultura «Juan Gil-Albert», Alacant, 2012, 358 p.¹

Permeten-me que els comence parlant de cinema, i no tan sols perquè el llibre del qual celebrem la seua publicació continga, dels quatre volums que conformen la *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx*, els cines més populars que tots recordem. També conté algunes esglésies i un parell de fàbriques de calcer, i el casino i un convent i cases de pisos, fins i tot palaus, i replacetes i places, i la Glorieta i la plaça de Baix, que des de la bonica –i irreal– portada ens indica que, en aquest nou, i alhora vell volum, l'arquitecte i escriptor Gaspar Jaén i Urban ens portarà, partint d'aquella Corredora que s'entreveu al fons, del migdia al llevant de la vila d'Elx, del carrer del Parador de Tadea (ara del Capità Lagier) fins al carrer de Sant Miquel, del Pont

¹ Aquest text, amb la revisió oportuna, pertany a la presentació que es féu de l'obra el 17 de desembre de 2012 a l'antiga sala maçònica de la Calaforra d'Elx.

dels Ortissos al carrer del Salnitre. No debades, aquells edificis per a cinemàtograf ens ajudaran a entendre l'abast d'aquesta obra.

Hi ha una pel·lícula, no molt coneguda, de Wayne Wang, amb guió de Paul Auster, que parla del pas del temps, com, per una altra banda, fa l'escriptor nord-americà en tots els seus escrits. En aquella pel·lícula, *Smoke*, hi havia un venedor de cigarrets, Harvey Keitel, que tenia un costum: fixar tots els dies a les huit del matí una càmera de fotografiar a la cantonada del seu estanc de Brooklyn i, així, retratar la vida en aquell indret, el resultat del qual li deixà una col·lecció de 4.000 fotografies. Un dia li mostrà aquesta afició, gairebé un secret, a un client, William Hurt, i aquest descobrí sobtadament, en una sèrie recent de retrats, la figura irreal de la seua dona, morta no feia molt, passant per davant d'aquell objectiu incessant.

Quan vaig veure la pel·lícula, fa quasi 20 anys, acabava de començar els meus estudis a la carrera d'Arquitectura Tècnica, a l'Escola Politècnica d'Alacant. Preocupat incipientment pel patrimoni il·licitat, i disculpen la paraula, em vaig preguntar si aquell experiment fictici que proposava Auster es podia posar en pràctica ací mateix, això sí, dirigint la màquina envers qualsevol dels edificis que omplien d'orgull l'ànima dels il·licitans, a pesar que d'aquell edifici no existira res. Per a parar-se a mirar la mateixa cantonada, cal paciència, i això que podem passar diverses vegades al dia per davant seu. Per què no partir, se'm va ocórrer, d'alguna fotografia anterior per a enfrontar-la a la imatge contemporània? Què millor manera per a aconseguir la imatge preexistent que apropar-nos a qui en algun moment es parà a retratar-los, a saber d'aquells edificis que un dia foren útils o simplement colpiren algú?

La referència la teníem clara: la *Guia d'arquitectura i urbanisme* d'aquell que deien Gaspar Jaén. A la carrera, prompte fou un llibre de capçalera, malgrat que només podíem recórrer a l'únic volum en aquell

moment publicat, el primer, dedicat als horts de palmeres, quan encara no es deixaven assecar. El resultat, recordant el moment en què l'home d'aquella pel·lícula novaiorquesa trobà retratat en una fotografia el rostre ja inexistent de la seua estimada, era tristíssim. Així mateix, trobàvem esvaïda aquella ciutat que, entre 1978 i 1983, l'arquitecte analitzà, estudià i descrigué per tal de preservar, per a la posteritat, com ell mateix diu a la introducció general de la *Guia*, una mostra de la ciutat i la vida dels nostres pares, d'una cosa que anava quedant arrere. Aquest sentiment d'orfandat es posà ben bé de manifest quan el 1999 l'Institut Juan Gil-Albert publicà el segon volum, el que anava de la Vila al Raval (veg. LA RELLA 14]), el barri la desprotecció del qual obligava a reconèixer-lo solament en les pàgines d'aquell volum, fins i tot als que passàrem allí bona part de la infantesa, quan passava el Pont Vell per anar al col·legi *Reyes Católicos*, juntament amb el meu germà Hèctor.

Fou precisament el meu germà el qui un dia portà a casa la còpia dels dos últims volums d'aquella *Guia* que era difícil de consultar completa, amb la finalitat de transcriure tot el text en format informàtic i corregir-lo acuradament, davant la petició de Gaspar, un amic des d'aquella nit de tardor de 1999, quan presentà la pàgina web que Hèctor i el meu amic Luis Gimeno feren sobre la *Festa d'Elx* (veg. LA RELLA 13). I aquells volums fotocopiats, que es depositaren a casa dels meus pares una vegada que el meu germà acabà la comanda, m'acompanyaren, m'ajudaren més del que jo podia imaginar en el moment en què ocuparen un lloc a les lleixes del nostre estudi. Fou l'obra imprescindible de consulta per a enllestir el treball final de carrera, la meua i la de tants companys, fent-ne en algunes ocasions referència explícita i en moltes altres ni tan sols això, i per a començar una altra carrera que mai acaba, la d'investigar sobre aquesta ciutat que a vegades ens fa tant de mal.

Un exemple, els dels cines. En el capítol E, dedicat al barri del Salvador, apareixia en l'apartat 16 el Teatre-Cine Alcázar i m'hi vaig fixar perquè, juntament amb el Capitolio i el Gran Teatro (catalogats en el capítol D, migdia i llevant de la Vila, que obri aquest volum), eren els edificis que més m'atragueren entre els 96 que completen l'índex, alguns, de segur, de més importància arquitectònica i urbanística que aquell, no ho discutisc. Cada un dels edificis ve encapçalat per les dades que el definien (denominació, emplaçament, autor i època) i, una vegada que l'arquitecte ha situat el lector davant de l'edifici, continua aportant-ne informació de l'ús (cal recordar que en el moment en què fou escrit), les dades jurídiques, el propietari, si afortunadament estava inclòs en el catàleg d'edificis protegibles (en el primer llistat de 1982) i una descripció objectiva, breu però amb els suficients elements arquitectònics que caracteritzen aquell immoble al qual, de sobte, ens fa entrar. El context (urbà) és el pòrtic perquè l'autor desplegue les seues opinions sobre la tipologia arquitectònica, que s'analiza des d'un vessant històric per a donar-li la importància dins la ciutat que es mereix cada cas. L'exercici es completa amb una còmoda bibliografia i amb unes notes crítiques i descriptives, en cas que existisquen, d'historiadors o d'arquitectes previs o coetanis sobre l'edifici en qüestió.

Entre el conjunt de dades rigoroses i l'anàlisi particular de l'arquitectura hi havia alguna cosa del que havia llegit en el text de Gaspar Jaén sobre l'Alcázar que em despertava una curiositat malaltissa. No era només, com afirmava l'arquitecte en la tipologia de l'edifici consultada a la còpia mecanografiada, que l'Alcázar era «després del Gran Teatro, el cine més bonic d'Elx», sinó, com explicava més endavant el mateix autor, per l'aplicació que l'arquitecte Serrano Peral féu de totes les ensenyances del moviment modern en la composició global, del seu particular

eclecticisme en els detalls ornamentals, del bon ús que féu dels materials i d'aquell volum exterior ficat a la nostra memòria per l'alta qualitat formal, coses a les quals calia afegir la dada sorprenent sobre la redacció del projecte, datat el 1941. En aquell moment precis, res podria presagiar que a Elx tindriem alguna vegada un edifici d'aquesta mena, amb un pati de butaques que, com descobrí fa poc, recordava a aquelles pintures d'Edward Hopper sobre cines, sobretot *New York Movie* (1939), una mirada del mestre nord-americà sobre els indrets de la ciutat moderna que, si fa no fa, i no seria atrevit dir, ens recorda la posició de la càmera de l'arquitecte als carrers continguts a la *Guia*, dels quals, a més, hi ha una gran profusió de plànols.

Per una sèrie d'afortunades casualitats acabí un bon dia a les portes de l'Alcázar i entrí fins a l'últim racó que ningú ja recordava amb la intenció de finalitzar la carrera. I n'assistí també al tancament i a l'enderrocament i a la conversió en una balena encallada al carrer, cansada d'haver viscut tant. A cada fet, lamentava que les paraules de la *Guia* estigueren inèdites, a una lleixa. L'evidència d'insensibilitat urbanística entre la descripció deixada per Gaspar, ara fa 30 anys, i la imatge deixada per la darrera actuació havia de fer-se patent, desitjava en la meua ingenuïtat que la força d'una poguera deixar a l'altra en ridícul. I no solament en aquest edifici de les nostres desil·lusions, un de tants immobles devastats en tres dècades d'actuacions urbanístiques descontrolades.

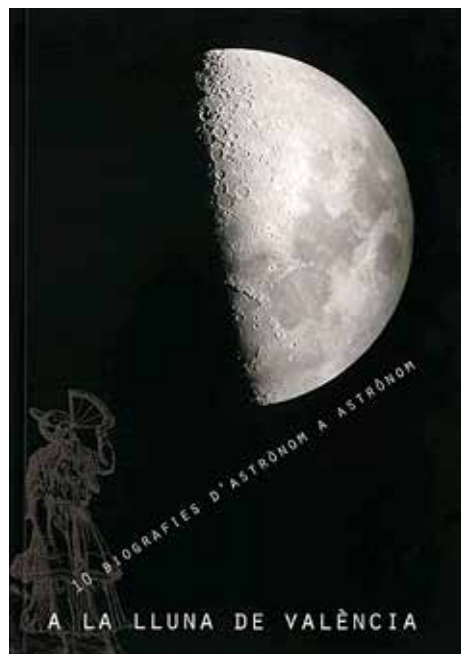
Si tenen a prop aquest tercer volum, busquen la casa Gómez o la casa del Comtes de Torrellano o la casa pairal dels Roca de Togores o la façana neoàrab al carrer Almòrida o l'antiga fonda La Confianza, les cases reconegudes popularment pel seu nom, però que no corregeren millor sort que les cases anònimes que surten a qualsevol indret d'aquest llibre. Imaginen si fem ara l'experiment

d'aquell estanquer de Brooklyn! Toca, per contra, celebrar l'aparició d'aquest volum. És una sort que un dia Gaspar Jaén es preguntara per l'arquitectura i l'urbanisme de la seua ciutat, on nasqué i cresqué, perquè ha permés que a la vegada ens preguntàrem nosaltres per aquells carrers i aquelles cases que, si bé no ens han acompanyat, sentim nostres a través d'aquesta obra que ens llega, en aquests temps de fum, la memòria més propera a allò que una vegada fou l'Elx dels nostres avantpassats.

Sense Gaspar, sense la seua *Guia*, només quedaria un Elx de postals i records idíl·lics, un Elx del que no sabíem com ha arribat fins aquest punt de la història. I cal esperar que el quart volum, el corresponent als barris que s'alçaren en els segles XVIII, XIX i XX, no es retarde perquè l'evolució de la ciutat ho arrossegarà tot, fins i tot les obres de la segona meitat de segle XX, quan naix veritablement aquesta *Guia de l'arquitectura i l'urbanisme de la ciutat d'Elx* que, amb anacronisme, batejàrem amb aquest text el 17 de desembre de 2012.

José F. CÁMARA

Vicent J. MARTÍNEZ - Mariana LANZARA - Manel PERUCHO - Fernando J. BALLESTEROS - Isabel CORDERO - Susana PLANELLES - Juan FABREGAT - Julia SUSO - Enric MARCO - Lara SANTOLAYA - José A. FONT, *A la lluna de València. 10 biografies d'astrònom a astrònom*, introducció de Víctor Navarro Brotons, Càtedra de Divulgació de la Ciència - Universitat de València, València, 2012, 149 p.

L'astronomia figura en els orígens del pensament humà. Els mètodes de la ciència foren, és probable, introduïts per primera vegada quan es tractà de reduir el moviment aparentment caòtic de les estrelles, el sol, la lluna i els planetes a un sistema ordenat. S'afirma que molts dels conceptes, com temps i espai, força i moviment, han sigut conseqüència dels primers treballs astronòmics. D'altra banda, se sap que els diversos models cosmològics han esdevingut idees decisives en la interpretació del món. No debades, és el coneixement organitzat més antic i compartit per les diferents cultures de la Terra. Si en cerquem l'origen, és el saber que